

ته‌گه‌ره‌گانی به‌رده‌م کارنامه‌ی چاکسازیه ئابوورییه‌که‌ی حکومه‌تی کوردستان

06-10-2019

نووسه‌ره‌گان

ناوه‌ندی لیکۆلینه‌وه‌ی رووداو

کورتە : مه‌سروور بارزانی، سه‌رۆکوه‌زیرانی هه‌ریمی کوردستان له‌دوای هاتنه‌سه‌رکاری رایگه‌یاند که به‌نیازه چاکسازیه‌کی به‌رفراوانی ئابووری و دارایی ته‌نجامبات و رووبه‌رووی گه‌نده‌لی ده‌بیته‌وه. له 13 برگی سه‌ره‌کی کارنامه‌ی حکومه‌تی نوێی هه‌ریمی کوردستان، 10 برگیان راسته‌وخۆ تایبه‌تبوون به‌ که‌رتی دارایی و ئابووری و ئه‌و 3 برگی‌که‌ی دیکه‌ش ناراسته‌وخۆ په‌یوه‌ستبوون به‌ چاکسازیه ئابوورییه‌گان. پرسیار لێره‌دا ئه‌وه‌یه که ته‌گه‌ره‌گانی به‌رده‌م به‌رنامه ئابوورییه‌گانی حکومه‌ت چین و کابینه‌ی نوێ ده‌توانیت چیبکات هه‌تا ئه‌و به‌رنامه‌یه سه‌ربخات؟

بەرابى

مەسروور بارزانی، سەرۆكۆهزىرانی ھەرئىمى كوردستان لەدوای ھاتنەسەرکاری رايگەياند كە بەنپازە چاكسازىيەكى بەرفراوانى ئابوورى و دارابى ئەنجامبەت و رووبەرووى گەندەلى دەبىتەو. لە 13 بركەى سەرەكى كارنامەى حكومەتى نوئى ھەرئىمى كوردستان، 10 بركەيان راستەوخۆ تايبەتبوون بە كەرتى دارابى و ئابوورى و ئەو ۳ بركەكى دىكەش ناراستەوخۆ پەيوەستبوون بە چاكسازىيە ئابوورىيەكان. پرسیار لێرەدا ئەو پەيوە كە تەگەرەكانى بەردەم بەرنامە ئابوورىيەكانى حكومەت چىن و كابىنەى نوئى دەتوانىت چىبكات ھەتا ئەو بەرنامەى سەرىخات؟

كارنامەى حكومەت بۆ چاكسازى ئابوورى

توندوتۆلكردنى كەرتى گشتى، ناوەرۆكى كارنامەكى مەسروور بارزانیيە كە ئەگەر سەرکەوتووئە جىبەجىبىركىت، دەتوانىت بىتە ھۆكارى كەمكردنەوھى خەرجىيەكانى حكومەت. بەتايبەتى لە خالى يەكەمى كارنامەكى، جەخت لەو كراوئەتەو " لەرنگەى چەسپاندنى ياسا و دروستكردنى ئەنجومەنى راژە و ئامادەكردنەوھى پرۆژە ياساى چاكسازى و ناردنەوھى بۆ پەرلەمان بە فۆرمىكى تازە و گونجاو، كار بۆ ئەو دەكەن چاكسازى لە كەرتى وەزىفەى گشتى، لە موچەخۆر و خانەنشىن بەدبىھىن.

كابىنەى ھەشتەمى حكومەتى ھەرئىمى كوردستان كارى لەسەر چاكسازى لە كەرتى گشتىدا كرد و ھەرچەندە خولى پىشوووى پەرلەمانى كوردستان پەسەندىكرد، بەلام بەھوى نارەزايى لە ناوەرۆكى ئەو چاكسازىيە، پرۆژە ياساكە گەرىندرايەو پەرلەمان و لەبەرئەوھى جىبەجىنەكرا. حكومەتى نوئى جەخت لە باشتركردنى ئەو پرۆژە ياسايە دەكاتەوھو بىرپارە تاوھكو ناوئراستى مانگى ئەيلول رەوانەى پەرلەمانى بكات. لەھەر حالەتێكدا، بەپى لىدوانى بەرپرسانى حكومەتى ھەشتەم و ھەندى لە پەرلەمانتارانى خولى پىشوووى پەرلەمان كە داكوئىان لە پرۆژە ياساكەى پىشتەر دەكرد، جىبەجىكردنى ئەو چاكسازىيە كە كارىكى وەھا ئاسان نى، دەبىتە ھۆكار بۆ كەمكردنەوھى خەرجىيەكانى حكومەت بە برى 100 ملوون دۆلار كە بۆ موچەى موچەخۆران تەرخانى دەكات.

حكومەتى نوئى ھەرئىمى كوردستان لە چوارچىوھى كەمكردنەوھى خەرجىيەكانىدا ھەنگاوىكى دىكەى ناوھ. وەك ئەوھى لە خالى چوارەمى كارنامەكەيدا ھاتوو، "ئەنجامدانى ئىفا و سەفەر و بەستنى گۆنگرە و گۆنفراس، بەپى پىووستى دەبىت و رىگە لە بەھەدەردانى سامان و خراپ بەكارھىنان و بەلاپىدا بىردىنك لەم بوارانەدا دەگرىن.

ھەموو ئامانە ھەنگاوى ئەرئىن بۆ كەمكردنەوھى خەرجىيەكانى حكومەت، بەلام لە كارنامەى حكومەتى ھەرئىمى كوردستان سەبارەت بە زىادكردنى داھاتەكان، ئامازە بە رىكخستەوھى سىستىمى باج لە ھەرئىمى كوردستان دراوھ و دەلەت، ھەولەدەن لەرنگەى رىكخستى باج و رىگرىكردن لە خۆدزىنەوھى لە پىدانى باج، داھاتەكانى ناوخۆ بەرزىكەنەوھ.

تەگەرەكانى بەردەم حكومەت

لە راستىدا كەمكردنەوھى خەرجىيەكان و ھەولدان بۆ زىادكردنى داھاتەكان پىووستن بۆ ئەوھى كە حكومەت سامان و سەرچاوھى زىاترى دارابى بەردەستبىت بۆ ئەوھى كە درووشمە سەرەكىيەكانى جىبەجىبىكات كە برىتەن لە باشتركردنى خەمەتگوزارى بە ھاوئالتىان، باشتركردنى ژىرخانى ئابوورى ھەرئىمى كوردستان وەك ژىرخانى كارەبا و ئاو و رىگاووبان و باشتركردنى بازارى كار و دۆزىنەوھى ھەلىكار كە پىووستى بە سەرمایەپەكى زۆر ھەپە. حكومەتى ھەرئىمى كوردستان ناتوانىت ئەو سەرمایە دەستبخت، ئەگەر پشكىكى دادوھرانەى لە بودجەى عىراقدا نەبىت. بەھىواى وەرگرتنى پشكىكى زىاتر لە بودجەى فىدرالى، بەرپرسانى حكومەتى ھەرئىمى كوردستان رايانگەياندووھ كە ئامادەن ئەوتى بەرھەمھىنراو لە ھەرئىمى كوردستان رادەستى بەغدا بگەن. ھەرچەندە بەپى بەرپرسانى حكومەتى ھەرئىمى كوردستان و بەرپرسانى حكومەتى عىراق بىت لىكزىكبوونەوھى باش ھەپە لەسەر بابەتەكانى پەيوەست بە بودجە و نەوت، بەلام ھىشتا بەكردارى ئەم دانووستاندانە دەستيانپىنەكردووھ. لەگەل ئەوھشدا دوو حكومەت رايانگەياندووھ كە بۆ دەستپىكردنى دانووستاندەكان لىژنەى تايبەتەيان پىكھىناوھ.

سەرکەوتنی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەندە بەو هی که تاجەند لەگەڵ حکومەتی عێراق لەسەر پرسە داراییەکان و پرسە نەوت دەتوانیت بگاتە رێککەوتن. ئەگەر هاتوو حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدرالی عێراق نەتوانن تاوێ کوو پەسەندکردنی پرۆژە یاسای بودجە ی سالی 2020 رێککەون، ئەوا بەردەوامی پەيوەندییە داراییەکانی هەرێم و ناوێند بەشیوازی ئیستا ئەستەم دەبیت. ناپەزایەتیەکان لە ئاستی پەرلەمانی عێراق و لەلایەن پارته عێراقیەکان بەردەوامە لەسەر ئەو هی که حکومەتی هەرێمی کوردستان هەرچەندە نەوتەکی خۆی رادەستی بەغدا نەکردوو، بەلام بەشیک لە پارهی بۆ دەرواوت بۆ تەواوکردنی مووچە ی فەرمانبەران.

حکومەتی هەرێمی کوردستان مانگانە 880 ملیار دینار دەداتە مووچە ی فەرمانبەران، ئەمە جگە لەو بودجە ی هی که پێویستە دابینی بکات بۆ بەرپوێبردنی حکومەت و فەرمانگەکان و پرۆژە خزمەتگوزارییەکان. بەلام ئەو پارە ی هی بەغدا رەوانە ی دەکات، نیو هی مووچە ی مووچە خۆرانە که بری 450 ملیار دینارە.

لەکاتیگدا که دابینکردنی مووچە ی فەرمانبەران گەورەترین تەحەدای حکومەتی هەرێمی کوردستانە و ناچارە داھاتی فرۆشتنی نەوت و ئەو پارە ی هی که لە بەغداوێ بۆی دیت کۆبیکاتەوێ بۆ ئەو هی مووچە ی فەرمانبەران پێدات، سەقامگیری ئابووری هەرێمی کوردستان بەندە بە رێککەوتنیکی دادوێرانە لەگەڵ حکومەتی ناوێند. ئەگەر ئەمە رووئەدات، ئەک تەنیا حکومەت ناتوانیت هیچ خالیگ لە کارنامەکی جیەجییکات، بەلکوو مەترسی هە ی هی که سەقامگیری ئابووری و سیاسی لە هەرێمی کوردستان تیکجیت و دووبارە حکومەتی هەرێمی کوردستان نەتوانیت مووچە ی فەرمانبەران بە تەواوێ دابینکات. ئەمە ئەگەر هی هە ی هی شکستیکی گەورە بۆ کابینە ی مەسرور بارزانی بەدوای خۆیدا بەنییت، جگە لەو هی که دەبیتە هۆکار بۆ ئەو هی ناکوکی سیاسی لە هەرێمی کوردستان زیاتر بیت.

تەنانەت لە باشترین حالەتدا ئەگەر هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدرالی لەسەر پشکیکی دادوێرانە بۆ بودجە ی هەرێمی کوردستان رێککەوتن، بۆ نموونە ئەگەر پشکی هەرێمی کوردستان بەرزبکریتەوێ بۆ 17% ی راستەقینە، ئەوا هیشتا زۆرە ی بۆ دابینکردنی مووچە ی مووچە خۆران دەرواوت و ریزە ی هی که می دەمینیتەوێ بۆ وەبەرھێنان و پەرەپیدانی ژیرخانی ئابووری هەرێمی کوردستان.

ئەنجام

بەکیگ لە بژاردەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو هی که جگە لە زیادکردنی پشکی ئیستای خۆی لە بودجە ی عێراق لە سالی داھاتوو، دەتوانیت داوای پشکیکی دادوێرانە بکات لەو قەرز و یارمەتیە داراییە دە یان ملیاردۆلارییە که ولتانی بیانی لە ئەمریکا و ئەوروپا بەریتانیاوێ بگرە تاوێکو ولتە ئاسیاییەکانی وەک چین و ژاپون پێی دەدەن. ئەو جگە لە قەرز ی چەند ملیار دۆلاری بانکی جیھانی و سندووقی نیوئەوئەتی دراو که تا ئیستا حکومەتی هەرێمی کوردستان لەو سەرچاوێ داراییانە بێ بەشبوو.

بژاردە ی هی که حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو هی که هاوکات لەگەڵ چاکسازییە داراییەکان لە کەرتی گشتیدا، بە شیوازیکی راستەقینە هەولی پیشخستنی کەرتی تاییبەت و راکیشانی سەرمایە ی بیانی بدات. بۆئەمەش هانی بیوئەتی وەبەرھێنەران ناوخوا و بیانی بدات و گۆرانکاری لە یاساوریساکانی پەيوەست بەو بواردە بکات.

حکومەتی هەرێمی کوردستان سەرەتا پێویستە لەرووی داراییەوێ سەقامگیری و لانیگەم مووچە ی فەرمانبەران لە کاتی خۆیدا دابەشکات و پاشان، هەولی گەرانئەو هی متمانە بە بازاری ناوخوا بدات و لەگەڵ ئەوانەش، بەشیوازی جیدی چاکسازییە ئابووری و داراییەکانی جیەجییکات.